

ראש השנה יח

משה שווערד

1. ספר בניהו בן יהוידע על ראש השנה דף יז/ב

דף י"ח ע"א היה רבי מאיר אומר שנים שעולים למטה וכו'. נראה לי בס"ד לפי זה היינו טעמא למנהג ישראל שנודרים בעת צרה נדרים לעילוי נשמת רבי מאיר זכותו יגן עלינו אמן ומוצאין בזה תועלת והצלחה, היינו כי מאריה דהאי הלכתא שתועיל תפלה ליחיד גם אחר גזר דין הוא ר' מאיר בעל הנס זיע"א ולכן נודרים ומבקשים בזכותו שהוא יהיה מליץ טוב על פי סברתו. ובוה יובן הטעם דר' מאיר בעל הנס זיע"א נקבר מעומד לרמוז כי הוא עמוד גדול עומד לישראל להושיען בעת צרה על פי סברתו. ובוה יובן רמז הכתוב במשלי ד' [כ'] בני לדברי הקשיבה לאמר"י הט אונך, לאמר"י אותיות למאיר הוא רבי מאיר דסבירא ליה שתועיל התשובה ליחיד גם אחר גזר דין ודוק:

2. ספר שערים מצויינים בהלכה

דף יח. זה המתפלל תפלה שלימה. פרש"י נתכוין. ויש לכאר הלשון שלימה, דאם מתפלל בפה לבד אינה שלימה שחסר הלב, ורחמנא לבא בעי, ומצינו (שמואל א, א-יג) "וחנה היא מדרכת על לבה... וקולה לא ישמע", וא"כ היה העיקר הלב, ומעתה אם מתפלל בפה ובלב יחד הוי דבר שלם.

3. ספר שערים מצויינים בהלכה

יפה צעקה לאדם. ענין צעקה היינו בלי דיבור בפה, רק מקירות הלב, כדכתיב (איכה ב-יח) "צעק לבס", וכתוב בסה"ק דאם מייאשים על צרה שבאה, טוב יותר להתפלל רק בלב לבד בלי אמירה בפה, כדי למנוע קטרוג, וזהו שאמר כאן יפה צעקה לאדם גם לאחר גזר דין, והיינו צעקה בלב. ועי' בדברי תורה להגה"ק בעל מנח"א (ח"א אות ב).

4. ספר טורי אבן על מסכת ראש השנה - דף יז/ב

לא קשיא הא ביחיד הא בצבור. ק"ל הא גבי חזקיה מלך יהודה שאמר ליה הנביא כי מת אתה ולא תחיה דאמרינן בפ"ק דברכות (דף י') דאמר לו הנביא כבר נגזר עליך גזירה ואמר לו בן אמוץ כלה נבואתך וצא כך מקובלני אפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים, ואמרינן איתמר נמי ר"י ור"א דאמרי תרווייהו אפי' חרב חדה כו' ומסקנא הכי הוה שנקרע גזר דינו והוסיפו על חייו ט"ו שנה. ול"ל דהוה בעשרה ימים שבין ר"ה ל"ה דהא חליו היה בניסן ומיד לאחר שנקרע גז"ד שלו בו ביום א"ל הנביא ביום הג' תעלה בית ה' והוא היה ליל מפלת סנחרב שהיה ליל א' של פסח כדאמר באגדה ומייתי לה רש"י בפ"י לנביאים. ואפשר לומר דשאני חזקיה דרב גוברלי' שהי' משונה מאוד במעשיו ובתורתו ושקול כמו ציבור, א"נ מלך שאני דדמי ושקול כנגד ציבור כדאמר שלמה לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל אלמא שקול מלך כציבור:

5. ערוך לנר על ראש השנה דף יח/א

היוצא מהסוגיא דביחיד יש חילוק בין קודם גז"ד לאחר גז"ד דלאחר גז"ד אינו נקרע אבל בציבור לעולם נקרע חוץ מגז"ד שיש עמו שבועה שאינו נקרע וגם ביחיד יש שנקרע כגון בשב בין ר"ה ל"ה"כ וכל זה לר"ע ולר' אלעזר ולתנא דבריייתא דלעיל השב בנתים אבל לר' יצחק אפילו גז"ד דיחיד דכל השנה נקרע ע"י תשובה. והנה הרי"ף והרא"ש הביאו הסוגיא דמחלק ביו יחיד לצבור ובין כל השנה לעשיית ואח"כ הביאו הא דר' יצחק ולכאורה יש סתירה בזה. והנראה דדעתם כדעת הרמב"ם הל' תשובה

(פ"ב) שכתב אעפ"י שהתשובה והצעקה יפה לעולם בעשרה ימים שבין ר"ה ליוה"כ היא יפה ביותר ומתקבלת היא מיד שנאמר דרשו ה' בהמצאו בד"א ביחיד אבל בצבור כל זמן שעושים תשובה וצווקין בלב שלם הם נענים שנאמר כה' אלהינו בכל קראנו אליו עכ"ל. והנה גם בדברי הרמב"ם יש סתירה בזה דתחלה כתב שהתשובה יפה לעולם והם דברי ר' יצחק ואעפ"כ הביא החילוק בין יחיד לצבור ובין עשרה ימים לכל השנה. אמנם ע"ז כבר העיר הפרשת דרכים (דף כ"ט) וכתב דדעת הרמב"ם דרבי יצחק ע"כ ג"כ צריך ליישב הסתירה שבין בהמצאו ובין בכל קראנו אליו וע"כ גם כן מיישב בחילוק שבין יחיד לצבור ובין עשרה ימים לכל השנה ואע"ג דס"ל דגם ליחיד נקרא אחר גז"ד זה מיישב דלצבור וכן ליחיד בעשרת ימי התשובה ודאי מהני לגמרי אבל ליחיד בשאר ימות השנה אינו מועיל בודאי אבל מכ"מ אפשר שיקרא גז"ד. ומהר"ן נראה שג"כ הוקשה לו איך מתרץ ר' יצחק רומיא דקרא ומתרץ בענין אחר שכתב ור' יצחק אמר יפה צעקה לאדם דאפילו היכא דלא מיקרא גז"ד ממעטת את הפורענות עכ"ל. ובה מתורץ ג"כ דעת הרמב"ם והיא ג"כ שיטת הרי"ף והרא"ש ומה שפסקו כר' יצחק אע"ג דפליגי עליו ר"ע ור"א וגם סתם ברייתא דהשב בנתיים י"ל כיוו דלעיל (דף ט"ז) אמרינן כמאן מצלינן האידינא וכו' ואיב"א רבנן וס"ל כר' יצחק והשתא כיון דסתם מתניתין דלעיל דלא כר' יוסי ואעפ"כ מצלינן אקצירי ומריעי ע"כ צ"ל דס"ל כר' יצחק ולכן פסקו כוותיה:

6. ריטב"א על מסכת ראש השנה דף יח/א

תנאי היא. ר' אליעזר ור' יצחק. (מונין) [מנין] לגזר דין שיש עמו שבועה שאינו נקרא. פ"א ואפילו דצבור דהא על צבור מייטנין לה הכא דכתיב כי אם תכבסי בנתר ואע"ג (דכתיב) [דמייתי] קרא דלכן נשבעתי לבית עלי דהוה יחידים כל שהיא משפחה אחת דין צבור יש לה ומאי דאמרינן לעיל גבי יורדי הים באניות דכחידים דמי לפי שהם רבים מהרבה משפחות ואין כאן גזירה על משפחה א' וזה ברור:

7. ספר נפש החיים - שער ד - פרק ל-לא

והטעם בזה ג"כ כמש"ל, שהמצות במקור שרשן קשורות ותלויות בסידור פרקי המרכבה העולמות וכחות העליונים, ומקור שרש העליון של התורה"ק היא מאד נעלה מעל כל העולמות והכחות כולם והיא המתפשטת בפנימיות כולם ומקבלים ממנה עצם חיותם ושפעת קדושתם, לכן היא הנותנת ומשפעת החיות והקדושה והאור להמצות כולן:

[נפר נפש החיים - שער ד - פרק לא] ומזה הטעם ג"כ, עסק התורה היא מכפרת על כל העונות של הנפש החוטאת, כמאמרם ז"ל (סוף מנחות), מאי דכתיב זאת התורה לעולה למנחה ולחטאת כו', ומסיק שכל העוסק בתורה א"צ לא עולה ולא מנחה ולא חטאת ולא אשם, וכ"ה בתנחומא (פ' צו, ובשמות רבה פ"ח), קחו עמכם דברים ושבו אל ה' לפי שישראל אומרים כו', עניים אנו ואין לנו להביא קרבנות א"ל הקב"ה דברים אני מבקש כו', ואני מוחל לכם על כל עונותיכם, ואין דברים אלא ד"ת כו', ובתנחומא (ויקהל), בענין הארון אמרו שהוא נושא עונותיהם של ישראל שהתורה שבו נושא עונותיהם של ישראל... וגם על אותן העונות חמורים שאין הקרבנות מכפרים עסק התורה מכפרת, כמשרז"ל בבני עלי (ר"ה י"ח א').

"ובח ובמנחה הוא דאינו מתכפר אבל מתכפר הוא בד"ת, וכן אמרו (מגילה ג' ע"ב), גדול ת"ת יותר מהקרבת תמידין:

8. ספר חסידים - סימן קסד

ויש עבירות שאע"פ שלוקה בעוה"ז, ילקה בגיהנם, כגון ירבעם שהחטיא, וכל שהחטיא את הרבים אין לו חלק לעוה"ב, וכגון אותן שמונעין אחרים מלזכות, אלו בני עלי בעולם הזה. **ואם תאמר מאחר שכתוב (שמות לד ז) פוקד עון אבות על בנים ועל בני בנים על שלשים ועל רבעים, והלא לבני עלי כמה דורות, דהא רבה ואבני היו אחר כמה דורות, ועוד לא אחזו מעשה אבותיהם בידיהם, אלא אם אדם חוטא פעם אחת נפרעים ממנו ד' דורות, ואם שינה בו או עשה חטא אחר, נפרעים ממנו ח' דורות, ואם שילש בו או עשה ג' עונות, הרי נפרעים ממנו י"ב דורות. בני עלי שלשו ורבעו וחמשו וחטאו הרבה פעמים, ועדיין העון על הדורות:**

וא"ת למה העון על הצדיקים שאין אחזין מעשי אבותיהם בידיהם. עוד גדולה מזו, הרי אמרו נולד בשבת ימות בשבת, ומה חטא הילד שחללו עליו את השבת, הרי אמרו על כרחך אתה נולד. אלא אמרו עבודה זרה מכה לפניך ולאחרי', כמו שדרשו וירדוף עד דן (בראשית יא יד), וכ"ש מדה טובה שעושה לפניך ולאחריה, אלו זכה הילד אחר כך, למה לא עמד לו זכותו מקודם שלא יולד בשבת, וגם לזרע עלי הצדיקים שלא קפץ זכותם אחורנית, שלא יגזור גזירה רעה מתחילה עליהם. וכן לכל בני אדם הראשון מאחר שלא תפשו מעשה אבותיהם בידיהם למה יהי נפרעין מהם:

מפני שאמרו צדיק ורע לו צדיק בן רשע, והלא אין אחזו במעשיו, אלא אם יש צדיק שנהנה מאביו, או אביו מחפה עליו, הרי זה גוזל בשביל בניו, הרי יתכן שבניו ישאו בעונו. אבל אם עבירה אחרת עשה האב להנאת גופו שאין לומר בשביל הבן עשה, הרי למה הבנים מקבלים עונש, הרי אמרו הבעל ארמית לא יהיו בניו תלמידי חכמים, ואם הוא חטא הם מה חטאו. הרי תדע לך שכל אדם זוכה לבניו בה' דברים, כמו שאמרו מי שמכבד ת"ח וכו', לכן מה ששמח האב שהוא רשע, על כן הבנים נכשלים:

מפני מה רבה ואביו שהם מבני עלי מתו, מפני שנגזרה גזירה אם לא יהיו זכיות גדולות לא ינצלו, אע"פ שהוא זכאי, שנא' (יחזקאל יד יט כ) או דבר אשלח אל הארץ והיא ושפכתי חמתי עליה בדם, להכרית ממנה אדם ובהמה ונח דניאל ואיוב בתוכה, חי אני נאום אדני ה' אם בן אם בת יצילו, המה בצדקתם יצילו נפשם. הרי הצדיקים שבצדקתם לא יצילו רק את עצמם, ... אם

לא שנמצא זכות אע"פ שלא חטא לא יועיל. וכן צוה לירמיה שלא יקח אשה ולא בנים להוליד שם, כי נגזרה גזירה רעה שם להמית בנים ובנות אבות ואמהות, ולא אמר ירמיה הלא אני צדיק ולמה לא יחיו בני, אלא כשנגזרה גזרה, אם לא יהיה זכות גדול לא ינצלו. לכך אל תתמה על דור המבול וסדום שמתו הקטנים, וכי מה חטאו שמתו, אלא שנאמר גזירה היא שאם לא יהיה זכות מרובה וגדול, לא ינצלו אפי' הם לנפשם:

9. ספר חסידים - סימן רסד

פנקס של ר' יהושע כתוב, מי שנולד בשבת ימות בשבת, מפני שחללו שבת עליו כשנולד. ומה יכול הילד לעשות כשמחללין עליו את השבת, אלא עונות אביו ואמו ששמשו מטותיהן באותן לילות, גרמו שנולד בשבת, וכתוב (תהלים קט יד) יזכר עון אבותיו וגו' וחטאת אמו אל תמח, ששמשו מטותיהן באותן לילות שע"ז נולד בשבת. ונפרעין לאביו ואמו מפני שנענש הבן בעונם שמת בשבת. דוגמת מזרע עלי, רבה ואביי, שמתו בלא זמנם בעון בני עלי, ונפרעין באותו עולם מבני עלי, שהענישו צדיקים בעונם. וא"ת למה נענשו והלא לא אחזו מעשה בני עלי, מפני שאלו אם אז היו קטנים כשחטאו בני עלי אבותיהם, וקבלו האבות דין עליהם, היו נענשים הקטנים עמהם, כמו שמצינו שאמר יחזקאל י"ד יט) או דבר אשלח וגו', וכתוב (שם שם כ) אם בן אם בת יצילו:

10. ספר חסידים - סימן תקצא

ויש עונשים חמורים על מה שאין כתוב בתורה, יותר מעונשים על מצות שכתובים בתורה, שהרי ע"י עבירות שכתורה כתיב מיתות או עונש אחר, אבל המונעים מלתת את הרשעים להריגה לא מצינו מה דינם, וראה כמה חמורים לפי שבני בנימין לא רצו לתת את החייבים לבני ישראל, לכך נהרגו טף ונשים כמעט כל השבט, ובעונש של תורה כתיב (דברים כד טז) לא יומתו [אבות על בנים] ובנים [לא יומתו] על אבות. וכן בני עלי ששהו קניניהן של נשים, על זה לא נאמר עונשו, וראה כמה עונשים כמה דורות נכשלו בעונם

11. קובץ אור ישראל תשרי תשס"ה-יסוד הדין בראש השנה

(7) 'בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון': ועל פי יסוד זה יש להסביר הדין שמקבלין בר"ה. בר"ה (טז). תנן בר"ה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון. ובגמ' (יח.) מפרש שאף שעוברין לפניו כבני מרון, מ"מ "כולן נסקרין בסקירה אחת." כלומר, שאף שכל אחד ואחד הולך לפניו כבני מרון, הקב"ה מעיין על כולם מבחינה כללית. ויש להקשות, שלכאורה שני המושגים סותרים זה את זה. האם הקב"ה מעיין על כל יחיד ויחיד בפני עצמו, או האם הוא מעיין על היחיד כחלק מן הצבור.

ועיין בשי לתורה (ר"ה ויו"כ עמ' קמב) שהביא בשם הרב שמחה זיסל ברוידא שהסביר שיש על כל אחד ואחד דין על מעשיו. אבל קודם שנענש, הקב"ה דן על המסתעף מן העונש, ואם יש אנשים שיענשו בגלל זה, והם אינם ראויים ליענש, אין הקב"ה מענש באופן זה. וזהו מש"כ בגמ' שכולם נסקרין בסקירה אחת. ר"ל שאף מצד הדין על מעשיו, כולם עוברין לפניו כבני מרון, מ"מ אין הקב"ה מענש עד שיהיו כולם נסקרין בסקירה אחת כדי לראות אם יש אנשים הנענשים בשביל עונש חבריהם או קרוביהם. ואם לא היה מגיע להם עונש, גם הנידון אינו נענש. וכעין זה כתה הלב אליהו (להרב אליהו לפיאן ח"ד עמ' שנא).

12. קובץ המאור תשרי תשס"ח-הדין ביום השני של ראש השנה

[ה] הגאון ר' שמחה זיסל ברוידא ז"ל (הובאו דבריו בספר שי לתורה על ר"ה ויו"כ עמ' מג) דן אף הוא בשאלה זו, ויצא להכריע שבאמת יש רק דין אחד בר"ה, דמאחר שדן הקב"ה ביום הראשון שוב לא שייך לומר שיחזור וידון עוד הפעם על אותו המשפט ביום השני. ואכן למעשה מפרט הוא שלש אפשרויות על מה שכן קורה ביום הב' דר"ה.

אלו הם דבריו, "ונראה דהנה עצם זה שהקב"ה בא לשפוט את העולם, ושכל אחד ואחד יעבור לפניו, ויסקר בסקירה פרטית ובסקירה כללית, זה לעצמו האושר הבלתי ישוער כל הבריאה, עליונים ותחתונים שמחים ומרננים על גילוי זה, וכמאמר הכתוב, ישמחו השמים ותגל הארץ וכו' לפני ה' כי בא, כי בא לשפוט הארץ. ישפוט תבל בצדק ועמים באמונתו. גילוי זה, הוא שיא היקר והאושר "נהרות ימחאו כף יחד הרים ירננו לפני ה' כי בא לשפוט הארץ", תכלית העונג והשמחה כאשר ה' מאיר את פניו, ומסתכל על כל אדם לבחנו לבדק ולשפטו בצדק באמונה ובמישרים, וכו', ומעתה מה רבה הזכות והברכה כשעוברים לפני השי"ת, והוא כביכול נותן עינו על כל אחד ובוחנו, הלא אין גבול ושיעור לגודל הברכה והחיים שיש בזה, והיינו גודל החסד של "יום שני של ראש השנה" שנתן הקב"ה לעמו".

תמצית דבריו היא דאע"פ דבאמת אין דין שני מתבצע ביום הב' דר"ה, מ"מ כל באי עולם עוברים בו שוב לפני הקב"ה, וכשהקב"ה מסתכל עלינו ובוחר אותנו הרי זה גורם לשמחה עצומה, ואולי שיש לומר שבשביל השמחה הזאת הגדולה - וכדי שנוכל וקלוט ולרכוש אותה - נקבע היום השני אף הוא ליו"ט.

13. הערות מהרב אלישיב

כ"בני מרון"

מאי כבני מרון וכו'. בספר המדרש והמעשה מכאן הגמ' כמין חומר דהנה יש ג' דרגות כבני אדם, בחינה הראשונה, הם האנשים שיש להם כסל על לבם ולא חלו ולא מרגישים כלל אימת הדין ולבם בריא להם כאולם, ואינם חוששין כלל לחקן דרכיהם ולהיטיב מעשיהם, ומתנהגים בימי הדין כמו בשאר ימות השנה.

בחינה השנית, הם האנשים שמכניס עצמם לר"ה ומטיבים מעשיהם, אך אחר שמכניס עצמן בטוחים שיצאו זכאים כרין ואינם יראים וחרדים מאימת הדין. והבחינה השלישית, הם האנשים שגם מתקנים דרכיהם ומכניס עצמם ליום הדין וגם זוחלים ורועדים מהמשפט. וכנגד ג' בחינות אלו המליצו חז"ל כפירוש בני מרון. כנגד בחינה הראשונה אמרו כבני אמרנא שלא מרגישים כלום, /כנגד בחינה השנית אמרו כמעלות בית מרון, שמי שעולה שם נזכר מאד בהילוכו, אך מ"מ אחרי שנוכר אינו חושש שמה ימעד, וכנגד בחינה השלישית אמרו כחיילות של בית דוד, שגם אחר שהכינו עצמם כראוי עדיין היו חרדים על עצמם, וכמ"ש ז"ל כתובות ט'. כל היוצא למלחמת בית דוד גט כריתות כותב לאשתו. ולמעשה א' מהם לא נעדר.

14. הערות מהרב אלישיב

✓ ב' שיטות במה שתיקן הלל חשבון הלוח

משנה. על ששה חדשים השלוחין יוצאין וכו'. וכמה"ז אין מקדשין עפ"י הראיה אלא עפ"י החשבון, דהלל נשיאה תיקן חשבון הלוח לכל השנים, ויש ב' שיטות בזה, דיש שפירשו דהלל קידש את כל החדשים של כל השנים, וזהו אותו מהלך של קידוה"ת שהיה עפ"י ב"ד, אלא דכשהיו מקדשין עפ"י הראיה היו מקדשין כל חודש בחדשו, ומהלל נשיאה ואילך הרי קידש בפעם אחת את כל החדשים. (כ"כ בחינוך מ' ד', והרמב"ן בסהמ"צ ע' קנ"ג).
ויש פירשו דקידוש של הלל אין זה באותו גדר מהלך של קידוש שהיה ע"י ב"ד, אלא דנמסר מסיני דיש ב' מהלכים של קידוש, האחד קידוש עפ"י הראיה כל חודש בחדשו, והשני קביעות של חדשים עפ"י החשבון. (עי' רמב"ם פ"ה מקידוה"ת ה"ג).

15. ספר טורי אבן על מסכת ראש השנה - דף יח/א

מפני ר"ה. פירש"י ועושיין ר"ה ביום ל' לאלול בגולה דרוב שנים אין אלול מעובר. וק"ל דפ"ב (דף כ"ג) גבי ביטול מלאכה לעם ב' ימים פרש"י גופי' דאר"ה קאי ש"מ דמספיקא עושיין ר"ה בגולה ב' ימים... והתוס' פי' להיפך לגמרי שכתבו שעושיין ר"ה ביום ל' לאלול וגם למחרתו... ונ"ל דה"ט דהחמירו בר"ה יותר מיוה"כ משו' דמן התורה אזלינן בתר רובא ורוב פעמים אין אלול מעובר אלא דחכמים החמירו על בני הגולה לעשות ב' ימים ר"ה וסוכות ולמיחש למיעוטא אבל לא רצו להחמיר לעשות יוה"כ ב' ימים לחוש למיעוטא ולהתענות ב"י רצופי' דאיכא חשש סכנה וה"ל דבר שאין רוב ציבור יכולין לעמוד בו אוקמוהו אדאורייתא למיזל בתר רובא לפיכך במסכת מתי הוקבע החדש דהיינו שאין יודעין אם היום עשירי לל' של אלול או למחר חייב להתענות ב' ימים מספק ככל ספיקא דאורייתא דאזלינן לחומרא:

16. הערות מהרב אלישיב

✓ ועל אב מפני התענית. וכתב הריטב"א וז"ל: והיכא דלא מטו שלוחי אב מסתברא שלא היו מתענין אלא יום אחד, שהרי גזירה שאין רוב הציבור יכולין לעמוד בה היא שיתענו ב' ימים וכו', והלכך הו"ל להתענות מן הספק יום עשירי וכו', דעיקר חורבן בעשירי הוה כדאיתא בתענית וכו', וכיון שכך בעשירי ספק תשיעי עדיף להתענות טפי מתשיעי ספק שמיני, ועוד דהא זימנין שמתענין בעשירי כשחל תשיעי בשבת ומשום דאקדומי פורענותא לא מקדמינן.

17. שפת אמת על ראש השנה דף יח/א

שם בגמ' על אב מפני התענית. בפ' המשניות להרמב"ם כ' דבבית שני הי' מתענין ג"כ בט"ב. ונראה דמפרש דהא דאמרי' בזמן שיש שלום יהיו לששון ולשמחה היינו כשהמלכות ביד ישראל כדפירש"י אבל כשהיו כפופין ת"י אומות [דהיינו בימי מלכות פרס ובימי יון ק"פ שנה כדאיתא בע"ז (ט.) ע"ש] אפי' בזמן המקדש הוא בכלל רצו מתענין. ובה א"ש לשון אף על אייר דמשמע דגם על כל אלו דלעיל היו יוצאין.

18. ספר טורי אבן על מסכת ראש השנה - דף יח/א

וכשהי' בהמ"ק קיים יוצאין על אייר. ה"ג בספרים מדוייקים **ול"ג אף** על אייר כמקצת ספרים משובשים דמשמע שיוצאין על כל אלו ו' חדשים ואייר נוסף עליהם דה"ל ז' חדשים. **וליתא דעל ו' חדשים דתני ברישא מילתא פסיקתא היא לעולם ובזמן הבית אפיק אב דלית בו תענית ועייל אייר.** ואע"ג דט"ב הוא לששון ולשמחה בזמן הבית אפ"ה משום הא לא היו יוצאין. דאל"כ ליפקו נמי אתמוז וטבת דיום צום דידהו היו לששון ולשמחה. א"ו משום הא לא נפקי וכמ"ש בגמ'.

19. הערות מהרב אלישיב

דברי המאירי דהמשואות היו רק לצד בבל

✓ **משנה.** וכשהיה ביהמ"ק קיים וכו'. והקשה המאירי הרי בזמן המקדש היו משיאין משואות, כדלהלן פ"ב כ"ד. ותירץ דהמשואות היו רק לצד בבל, אבל לסוריא ושאר מדינות הרחוקים שבצדדין לא היו משיאין משואות, ולשם היו שלוחין יוצאין לעולם, ולכך תנן להלן שבהן השלוחין יוצאים לסוריא.

20. הערות מהרב אלישיב

✓ חומרת יו"ט ב' של עצרת ומח' אחרונים לגבי נט

משנה. על ששה חדשים השלוחין יוצאין וכו'. ומה דאין יוצאין על סיון מפני עצרת, דיום עצרת תלוי בחמשים לעומר, וכבר נודע להם מתי היה ר"ח ניסן. ונמצא לפי"ז דלגבי עצרת מעולם לא היה ספיקא דיומא, ומה דעושין עצרת ב' ימים טובים (בחור"ל) הטעם הוא כמשי"כ הרמב"ם (קידוה"ח פ"ג הי"ב), וז"ל: וכדי שלא לחלוק במועדות, התקינו חכמים שכל מקום שאין שלוחי תשרי מגיעין שם עושין שני ימים, ואפילו יו"ט של עצרת, עכ"ל.

ומקשה החת"ס (או"ח סימן קמ"ה) דלפי"ז נמצא שגם בזמן שקידשו עפ"י הראיה לא עשו מעולם יו"ט שני של עצרת מחמת ספק, אלא רק מצד שלא לחלוק במועדות, וא"כ מפני מה אנו צריכין ליהדר בזה במנהג אבותינו, שמא יחזור הדבר לקלוקלו. ומכאן זה כתב החת"ס חידוש גדול דיו"ט שני של עצרת חמור יותר משאר יו"ט שני של גלויות שכולן נתקנו בשעתן מחמת ספק, ואילו עצרת ניתקן מעיקרו בחזרת וודאי, (מחמת שלא לחלוק במועדות).

החת"ס כתב זה בענין שאלה שעוררה מחלוקת בין חכמי בראדי, בענין חולה מסוכן שביו"ט שני של שבועות דחקה לו השעה ורצה לפטור את אשתו בגט, שלא תוקף ליבם שדר במקום רחוק, והורה חכ"א להתיר לכתוב לה גט כיו"ט שני, משום תקנת עגונה, ונחלקו בזה הגאון בעל היר המלך בן בנו של הנוכ"ח, שהתיר לכתוב גט והגר"ש קלוזנר זצ"ל שאסר, והחת"ס האריך לבטל צדדי ההיתר בזה. (עי' ספר שבעה עיניים דף ס').

21. הערות מהרב אלישיב

ברעת הרמב"ם דאף בא"י שייך יוטשש"ג

במשנה. מה דעושין היום שני ימים טובים של גלויות, והרי היום מקדשין עפ"י החשבון, וידוע לכל זמן המועדות, ומ"מ עושין ב' ימים טובים, והטעם בזה כמ"ש בביצה פ"ק ד'. דהוהוהו במנהג אבותיכם וכו'.

והנה בא"י יש מקומות שלא הגיעו לשם שלוחי תשרי, ומ"מ נוהגין בכל א"י לעשות רק יום אחד, וכתב הריטב"א דחז"ל לא חילקו בא"י, וכיון שכרוב א"י היו שלוחין מגיעין, לכך בכל א"י עושין רק יום אחד.

אכן לדעת הרמב"ם (פ"ה מקרה"ח ה"ט) גם בא"י יש חילוק מקומות, ובמקומות שלא הגיעו שלוחין לשם עושין ב' ימים טובים. ועיי"ש ברמב"ם דשיעור המרחק שהיו מגיעין שלוחי תשרי (בכל השנים) זהו מה שבתוך מהלך עשרה ימים או פחות.

יש ב' דרכים בשיטת הרמב"ם, דרך ראשונה, כמו שנוקטים בפשטות בדעת הרמב"ם, דכל המקומות בא"י שהן תוך מהלך עשרה ימים עושין יום אחד, גם במקומות שלא היו מיושבים, ולא הגיעו לשם השלוחין בפועל. ודרך השנית היא, של השאלת יעב"ץ (סי' קס"ח) דנקט כדעת הרמב"ם, דכל מקום שלא הגיעו אליו השלוחין בפועל, היינו שלא היה בו מקום יישוב, או עושין שם היום ב' ימים טובים, הגם שזהו תוך עשרה ימים, וזהו חידוש בסברא, דיותר מסתבר כדין הראשון.

ונידון זה (ב' הדרכים הנ"ל בשיטת הרמב"ם), נראה לתלות כמה שיש לחקור אם התקנה היתה לנהוג בכל מקום יום אחד מלבד המקומות שנהגו בהן ב' ימים, (ולפי"ז במדבריות שתוך עשרה ימים עושין יו"ט אחד), או דהתקנה היתה לנהוג בכל מקום ב' ימים מלבד המקומות שנהגו בהן יום אחד, ואז יוצא הדין כמש"כ השאלת יעב"ץ, (ונראה דגם אם ננקוט כשאלת יעב"ץ, מ"מ מסתבר שאין דנין כל עיר ועיר בפני עצמה, אלא כל אזור שהיו בו מקומות יישוב הרי כל האיזור נידון למקום יישוב, ונוהגין יום אחד באיזור זה, גם בנקודות שלא היה שם מקום יישוב, ורק איזורים שהיו מדבר שכל האיזור לא היה בו מקום יישוב עושין שם ב' ימים טובים).

ולכ' לצד הראשון בחקירה הנ"ל או צריך להיות הדין במדבריות שהיו רחוקין יותר מעשרה ימים שיעשו רק יום אחד. וי"ל דלענין מקומות שלא היו שלוחין יכולין להגיע בזה וודאי לרמב"ם לעולם עושין ב' ימים טובים שעל מקומות אלו וודאי לא חילקו.

ולכ' בזמנינו בטל החשש של שמא יחזור לקלוקלו, מכיון שיש היום תחבורה מהירה ותקשורת אך יש לציין בזה מש"כ החת"ס (או"ח סי' קמ"ה) בענין מש"כ המג"א תצ"ד טעם שהתורה ניתנה ביום נ"א לספירה. זה לרמז ליו"ט שני של גלויות, וכתב ע"ז החת"ס רזה דוחק לומר כן. דבא לרמז על חו"ל, וכ' החת"ס די"ל דבא לרמז על א"י לע"ל שתתפשט למקום ששלוחין לא יגיעו לשם, וחזינן מדברי החת"ס דגם לעת"ל ינהגו ב' ימים טובים, הגם שיש תחבורה מהירה ותקשורת. (וע"ע דרשות החת"ס ח"ב דף רע"ב עמ' ד' לגבי יו"ט אחרון של פסח).

22. ריטב"א על מסכת ראש השנה דף יח/ב

ופרקין דאמר רב חנא כו' רב פפא וכו'. ופירוקא מדרב פפא הוא ומימרא דרב פפא ה"פ שהצומות הללו עיקר גזירתן היה על חרבן הראשון כל א' לענינו כדמפרש ברייתא לקמן וכשנבנה הבית שני אמר הנביא כה אמר ה' (צבאות) צום הרביעי וכו' יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים כלומר שלא ינהגו בהם רק שיעשו אותם ימים טובים ומ"מ מדקרי להו נמי לאחר הבנין צום ולא כתיב אשר צמתם כדכתיב בקרא אחריןא (אשר) [כי] צמתם וספוד (ברביעי) [בחמישי] משמע שלא נתבטלו לגמרי ולא נעקרה לגמרי גזירה ראשונה ואע"פ שהיה ראוי שתעקר כיון שעל בית ראשון נגזרה והרי נבנה והטעם לפי שידועין היו שסוף בית שני זה ליחרב שיהא גלות זה שאנו בו ובנין בית שני לא חשיב להו כולי האי דלהוי נגדר הפרץ הראשון ולפיכך לא עקרו גזירתן לגמרי אלא אמרו כי בזמן שיהא שלום כלומר שישראל שרויין על אדמתם ובית המקדש קיים יהיו לששון ולשמחה ואם אין שלום שבהמ"ק חרב ויש שמד על ישראל דאיכא תרתי לגריעותא שיהו צום גמור מגזירת נביאים הראשונים ואם אין שלום וגם אין שמד יהיה הדבר תלוי ברצון ישראל רצו ב"ד מתענין לא רצו אין מתענין כלל

23. ריטב"א על מסכת ראש השנה דף יח/ב

וא"ת והלא עיקר גזירת התענית על חרבן ראשון הוא ובט' בתמוז קבעוהו שבו הבקעה העיר וא"כ למה אנו מתענין היום ביי"ז בתמוז שהיתה בקיעה שניה ... ויש לנו לומר שלפי שהיו יודעים הנביאים חרבן בית ב' הניחו הצומות הראשונות כמ"ש לעיל ולפיכך כשהניחו תענית תמוז שיהיה צום בזמן השמד ושיהא ברצון בזמן שאין שמד לא על ט' בתמוז הניחוהו שהרי יודעין היו הבקיעה השניה שיהא עתידה להיות אלא עקרוהו ממקומו וקבעוהו ביי"ז כי קשה היה הדבר שיתענו על הבקיעה הישנה ולא יתענו על החדשה שהיתה חמורה וקשה יותר וגם הי' קשה לגזור ב' תעניות בחודש א' אלא כיון דשם בקיעה א' היא וגם שתיהן בחדש א' קבעו התענית על שתיהן ביי"ז בו כבקיעה שניה ... ואפשר עוד לומר שאף נביאים הראשונים שגזרו התענית יודעין היו בחרבן שני ולא קבעוהו בט' בו דוקא אלא בחדש זה שלא מצינו שנקרא אלא צום הד' אבל אין צריך לכך. ומ"מ דבר ברור הוא שהתענית הוה אחר חרבן ביום י"ז בתמוז היה כמו שאנו נוהגין היום

24. ערוך לנר על ראש השנה דף יח/ב

עיין במהרש"א ח"א שנראה מדבריו שי"ל דהך יוחנן כה"ג שהוזכר פה הוא אותו ינאי המלך שנעשה צדוקי והרג החכמים. ולענ"ד ז"א אלא הוא אותו יוחנן כה"ג ששימש אחר שמעון הצדיק כמ"ש הרמב"ם ה' מעשר (פ"ט) ושמוכירין בעל הנסים מתתיהו בן יוחנן כה"ג והוא היה צדיק ועיין בסדר הדורות: